

Скибіцький Б. А.

*Львівський торговельно-економічний університет,
старший викладач кафедри кримінального права та процесу*

ПОВНОВАЖЕННЯ СЛІДЧОГО СУДДІ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Ключові слова: слідчий суддя, судовий контроль, кримінальне провадження, кримінальне процесуальне законодавство, орган розслідування.

Keywords: investigating judge, judicial, criminal proceedings, criminal procedure law, the investigation body.

Актуальність теми. Слідчий суддя — суддя суду першої інстанції, до повноважень якого належить здійснення у порядку, передбаченому КПК, судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні.

Слідчий суддя покликаний забезпечувати судовий контроль на стадії досудового розслідування справи та проведення досудового розслідування у розумні строки, виступає фактично гарантом дотримання та захисту прав, свобод та інтересів підозрюваних і обвинувачених осіб у кримінальному провадженні.

На думку багатьох політиків та юристів, перевага інституту слідчого судді в тому, що він не перебуває в системі правоохоронних органів, які проводять безпосереднє розслідування, що забезпечує йому досить-таки незалежне становище від слідчих, керівників слідчих органів, прокуратури тощо. Він є представником тієї системи, яка повинна неупереджено оцінювати всю наявну на конкретному етапі кримінального провадження інформацію і приймати зважені і законні процесуальні рішення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблематики діяльності слідчого судді в кримінальному провадженні у науковій літературі приділено мало уваги, проте у наукових працях В. Г. Гончаренка, Ю. М. Грошевого, Л. Д. Удалової, В. В. Назарова, С. В. Гончаренка, В. Я. Корсуна,

Л. О. Сергієнко, Ю. В. Скрипіної, Л. М. Москвич, Н. З. Рогатинської, В. О. Попелюшко, С. В. Прилуцького, В. І. Чорнобук та ін. досліджувались окремі аспекти його процесуальної діяльності. У роботах зазначених авторів досить ґрунтовно розроблені питання поняття, предмету, меж судового контролю у кримінальному процесі, а також теоретичні основи процесуального статусу судді, досліджено історичні та порівняльні аспекти правового інституту слідчого судді.

Постановка завдання. Становлення та розвиток інституту слідчого судді в Україні зумовлює необхідність ґрунтовного дослідження організаційно-правових засад його функціонування. Одним із ключових у цьому питанні є визначення правового статусу слідчого судді та його функцій. На сьогоднішній день, законодавцем не приділяється увага удосконаленню правової основи діяльності новоствореного суб'єкта кримінального провадження та фігури в системі органів судової влади.

Науковцями також недостатньо досліджено правовий статус слідчого судді з урахуванням вітчизняних традицій та практики, що потребує формулювання нового науково обґрунтованого підходу до подальшого законодавчого визначення правового статусу слідчого судді.

Виклад основного матеріалу. Слідчий суддя відповідно до п. 18 ч. 1 ст. 3 КПК України — суддя першої інстанції, до повноважень якого належить здійснення у порядку, передбаченому КПК, судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні, та у випадку, передбаченому статтею 247 цього Кодексу, — голова чи за його визначенням інший суддя Апеляційного суду АРК, апеляційного суду області, міст Києва та Севастополя. Слідчий суддя (слідчі судді) у суді першої інстанції обирається зборами суддів зі складу суддів цього суду. Кількість слідчих суддів визначається окремо для кожного суду зборами суддів цього суду. Слідчі судді (суддя) обираються за пропозицією голови суду або за пропозицією будь-якого судді цього суду, якщо пропозиція голови суду не була підтримана, на строк не більше трьох років і можуть бути переобрані повторно. До обрання слідчого судді відповідного суду його повноваження здійснює

найстарший за віком суддя цього суду. Слідчий суддя не звільняється від виконання обов'язків судді першої інстанції, проте здійснення ним повноважень із судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні враховується при розподілі судових справ та має пріоритетне значення (ст. 21 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»). Правовий статус судді — обсяг правових можливостей, міра свободи поведінки носія судової влади. Це виняткові правові можливості посадової особи судової влади, якій надаються законом для ефективного здійснення професійної діяльності [2, с. 11].

У юридичній доктрині існують різні думки щодо визначення елементів правового статусу судді, які складають його зміст. Так, В. О. Кряжков включає до цього поняття вимоги, що висуваються до суддів, їх права і обов'язки. Л. О. Сергієнко як складові елементи носія судової влади виділяє права, обов'язки та відповідальність [1, с. 23].

З точки зору наукового обґрунтування на увагу заслуговує думка Л. М. Москвич, яка шляхом комплексного наукового дослідження визначила найбільш важливі складові правового статусу судді: 1) службові права; 2) службові обов'язки; 3) повноваження; 4) правосуб'єктність.

Слід розглянути більш детально наявність таких елементів у правовому статусі слідчого судді та їх правову регламентацію у національному законодавстві. Службові права і обов'язки судді визначають міру можливої (службової) поведінки [1, с. 25]. Слідчий суддя є посадовою особою судової влади, які покликані реалізовувати її у кримінальному процесі.

Відповідно до ч. 5 ст. 21 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», слідчий суддя не звільняється від виконання обов'язків судді першої інстанції, проте здійснення ним повноважень із судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні враховується при розподілі судових справ та має пріоритетне значення. Отже, слідчий суддя наділений правами і обов'язками професійного суді, які визначені ст. 54 вказаного закону.

У свою чергу зміст і обсяг державно-владних можливостей судді залежать від його спеціалізації та виконуваної функції,

місця і ієрархії судових посад. Основним елементом правового статусу судді є повноваження, які відображають функціональну, державно-владну і правову природу його статусу [1, с. 26].

Повноваження слідчого судді визначені Кримінальним процесуальним кодексом, хоча відсутня окрема стаття в даному законі, яка б містила чіткий їх перелік. У зв'язку з цим, у юридичній літературі існують різні погляди щодо класифікації повноважень слідчого судді.

Зокрема Рогатинська Н. З. поділяє повноваження слідчого судді на три групи:

- повноваження при застосуванні заходів процесуального примусу на стадії досудового розслідування;

- повноваження слідчого судді при розгляді скарг на дії та рішення особи, яка здійснює дізнання, слідчого або прокурора;

- повноваження слідчого судді при проведенні слідчих дій, які обмежують конституційні права громадян [3, с. 286].

Попелюшко В. О. надає більш розширену класифікацію повноважень слідчого судді за критерієм предмета правового регулювання, якому значною мірою відповідає структурна побудова чинного КПК України. А саме: 1) повноваження у сфері процесуальних відносин, пов'язаних із застосуванням заходів забезпечення кримінального провадження; 2) повноваження, пов'язані із розглядом та вирішенням питань щодо дачі дозволу на проведення визначених в законі слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, спрямованих на збирання доказів; 3) повноваження щодо розгляду та вирішення скарг на рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора; 4) повноваження щодо збирання доказів у разі відмови слідчим, прокурором стороні захисту в задоволенні клопотання; 5) повноваження, пов'язані із встановленням процесуальних строків; 6) повноваження із розгляду та вирішення питань про відводи під час досудового розслідування прокурора, слідчого, захисника, представника, спеціаліста, перекладача, експерта, секретаря судового засідання; 7) повноваження щодо вирішення на стадії досудового розслідування долі речових доказів; 8) повноваження щодо вирішення питання про використання інформації, отриманої в результаті проведення негласної слідчої (розшу-

кової) дії про ознаки кримінального правопорушення, яке не розслідується у даному кримінальному провадженні; 9) повноваження щодо захисту прав людини, закріплених у ст. 206 КПК України [4, с. 10-16].

З огляду на викладене, повноваження слідчого судді на стадії досудового розслідування визначені виключно у нормах Кримінального процесуального кодексу України та чітко ним регламентовані. Крім того, механізм реалізації службових прав і обов'язків слідчого судді (повноважень) також визначені цим нормативним актом.

Нормами кримінального процесуального законодавства також передбачені обмеження щодо реалізації повноважень слідчого судді. Зокрема, стаття 75 КПК України визначає чіткий перелік обставин, які виключають участь слідчого судді у кримінальному провадженні.

Особливість правового статусу слідчого судді визначає правосуб'єктність, яка є його елементом.

На думку Л. М. Москвич, правосуб'єктність судді є спеціальним видом правосуб'єктності, визначає здатність конкретної людини бути носієм спеціального правового статусу — здійснювати судову владу. Тобто це поняття містить юридичну характеристику особи людини, яка здійснює функції носія судової влади, її якостей та здібностей з боку відповідності тим критеріям, що визначені в законодавстві як обов'язкові для наділення встановленим комплексом юридичних можливостей [1, с. 93].

Аналізуючи загальнотеоретичні поняття даної правової категорії можна прийти до висновку, що правосуб'єктність слідчого судді складає сукупність якостей та здібностей судді, необхідних для реалізації повноважень суду на досудових стадіях кримінального провадження.

Виходячи зі змісту чинних норм законодавства, набуття суддею місцевого суду статусу слідчого судді відбувається за відсутності будь-яких визначених законом критерій та фактично покладається на розсуд трудового колективу суду. Все це зумовлює відсутність єдиного нормативного підходу щодо формулювання вимог до слідчого судді.

Суддя, який претендує на зайняття посади слідчого судді, на нашу думку, повинен мати стаж роботи за фахом не менше 2 років із досвідом розгляду кримінальних справ, володіти знаннями у галузі міжнародних стандартів прав і свобод людини та практики Європейського суду з прав людини, за своїми моральними та діловими якостями відповідати критеріям оперативності, неупередженості, принциповості та професійності у прийнятті рішень в кримінальних провадженнях.

Зазначені вище критерії до слідчого судді повинні бути закріплені на законодавчому рівні, зокрема, шляхом внесення відповідних доповнень у Закон України «Про судоустрій і статус суддів». Разом з цим, потрібно розробити підзаконний акт — Положення про слідчого суддю, у якому буде чітко визначений порядок добору кандидатів та обрання на посади слідчих суддів, вимоги до цих осіб та регламентовані процедури реалізації повноважень суддів на стадії досудового провадження.

Враховуючи специфіку діяльності слідчого судді як суб'єкта кримінального провадження, чітке законодавче врегулювання його правового статусу забезпечить незалежність та неупередженість у прийнятті ним рішень, які гарантуватимуть захист прав та інтересів учасників кримінального провадження.

Висновки. У науці кримінального процесу питання щодо функціональної характеристики діяльності слідчого судді є дискусійним, проте відповідно до вищевказаного положення п. 18 ч. 1 ст. 3 КПК України він здійснює єдину функцію — судовий контроль за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб в кримінальному провадженні. Ця функція — декілька окремих напрямків, які, виходячи із конкретних завдань, розрізняються за процесуальною формою, суб'єктним складом учасників провадження, засобами доказування, рішеннями слідчого судді (щодо конкретних напрямків судового контролю див. відповідь на питання 1). Розгляд клопотань слідчого, прокурора про проведення негласних слідчих (розшукових) дій здійснюється слідчим суддею Апеляційного суду АПК, апеляційного суду області, міст Києва та Севастополя (ст. 247 КПК). Розгляд всіх інших питань, віднесених до компетенції слідчого судді,

здійснюють слідчі судді судів першої інстанції. Процесуальні повноваження слідчого судді закріплено в окремих статтях КПК, що регулюють порядок розгляду у судовому засіданні клопотань, скарг, заяв тощо. Зокрема, відповідно до ст. 193, 194 КПК України під час розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу слідчий суддя роз'яснює процесуальні права підозрюваного, досліджує надані сторонами кримінального провадження докази та будь-які матеріали, що мають значення для вирішення питання про застосування запобіжного заходу, заслуховує свідків тощо. За результатами розгляду слідчий суддя постановляє ухвалу.

Перелік функцій слідчого судді достатньо яскраво демонструє, наскільки важливою і повноважною є ця особа в сфері кримінального провадження. Слідчий суддя — це суддя, уповноважений забезпечувати законність та обґрунтованість обмеження конституційних прав і свобод людини на досудовому провадженні по кримінальній справі, до компетенції якого належить прийняття рішення про застосування заходів кримінально-процесуального примусу, проведення слідчих та інших процесуальних дій, що обмежують конституційні права людини, розгляд скарг на дії (бездіяльність) та рішення слідчого чи прокурора, інше.

Основним призначенням слідчого судді є здійснення судового захисту прав і законних інтересів осіб, які приймають участь в кримінальному процесі, та забезпечення законності провадження по справі на досудових стадіях. Це зумовлює специфічний характер виконуваної ним кримінально-процесуальної функції, а саме: забезпечення законності та обґрунтованості обмеження конституційних прав і свобод людини на досудовому провадженні по кримінальній справі.

Список використаних джерел:

1. **Москвич Л. М.** Статус суддів: теоретичний та порівняльно-правовий аналіз: [монографія] / Л. М. Москвич, 2004. — 224 с.
2. Статус суддів: Учбово-практичний посібник / І. Є. Марочкін, Ю. І. Крючко, Л. М. Москвич, І. В. Назаров, Р. Р. Трагнюк / За ред. проф. І. Є. Марочкіна. — Х. — 754 с.

3. **Рогатинська Н. З.** Слідчий суддя: постановка та дослідження проблеми в Україні / Н. З. Рогатинська // *Право і суспільство*. — 2014. — №1-2. — С. 284-287.
4. **Попелюшко В. О.** Слідчий суддя у кримінальному провадженні / В. О. Попелюшко // *Часопис Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Право». — 2014. — №1 (9): [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2014/n1/14pvoukr.pdf>.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України: прийнятий Верховною Радою України Законом №4651-VI від 13.04.2012 року. — Х.: Право, 2012. — 392с.
6. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 07.07.2010 № 2453-VI // *Відомості Верховної Ради України* від 22.10.2010. — 2010. — № 41-45.
7. **Міщенко С. М.** Слідчий суддя як суб'єкт реалізації судового контролю під час здійснення досудового розслідування: окремі аспекти / С. М. Міщенко // *Часопис цивільного і кримінального судочинства*. — 2012. — № 6(9). — С. 88-96.
8. **Пшенічко С. О.** Деякі питання реалізації повноважень слідчого судді при розгляді та вирішенні скарг / С. О. Пшенічко // *Актуальні проблеми кримінального права, процесу та криміналістики: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 95-річчю з дня народження професора М. В. Салтевського (м. Одеса, 2 листопада 2012 року)*. — Одеса : Фенікс, 2012. — С. 447-449.
9. **Сиза Н. П.** Повноваження слідчого судді щодо здійснення судового контролю у кримінальному процесі України [Електронний ресурс] / Н. П. Сиза // *Часопис Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Право». — 2012. — № 2(6).- Режим доступу: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2012/n2/12snpkpu.pdf>.

Анотація

У статті розглянуто повноваження слідчого судді у кримінальному процесі України щодо здійснення судового контролю під час досудового розслідування та надано їх класифікацію.

Annotation

The powers of a judicial investigator in criminal proceeding of Ukraine to exercise judicial control during pre-court inquiry are studied and classified in the article.